

**UCHWAŁA Nr VI/51/2011
RADY GMINY TRYNCZA
z dnia 14 czerwca 2011 roku**

**w sprawie uchwalenia Gminnego Programu Przeciwdziałania
Przemocy w Rodzinie oraz Ochronie Ofiar Przemocy w Rodzinie
na lata 2011 - 2015**

Na podstawie art. 18 ust. 2 pkt.15 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz.U. Nr 142 poz.1591 z 2001 rok z późn. zm.) oraz art. 6 ust. 2 pkt 1 ustawy z dnia 29 lipca 2005 roku o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie (Dz.U. z 2005 r. Nr 180, poz.1493)

§ 1

Przyjmuje się Gminny Program Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie na lata 2011- 2015 stanowiący załącznik do niniejszej uchwały.

§ 2

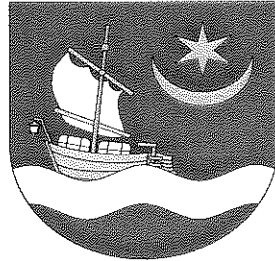
Wykonanie uchwały powierza się Wójtowi Gminy Tryncza.

§ 3

Uchwała wchodzi w życie z dniem podjęcia.

PRZEWODNICZĄCY
RADY GMINY TRYNCZA
St
Stanisław Konieczny

Załącznik do Uchwały
Rady Gminy Nr VI/51/2011
z dnia 14 czerwca 2011 rok



**Program Przeciwdziałania Przemocy
w Rodzinie
oraz
Ochrony Ofiar Przemocy w Rodzinie
w Gminie Trynca
na lata 2011–2015**

Trynca, czerwiec 2011

WSTĘP

Jednym z nadrzędnych i długofalowych celów polityki prorodzinnej państwa jest tworzenie warunków do pełnego rozwoju i prawidłowego funkcjonowania rodziny oraz zapobieganie występowaniu postaw i zachowań społecznych, grożących patologiami, w tym przemocą domową.

Nikt w rodzinie nie może podlegać przemocy. Jest nieprawdą, że bite dziecko staje się bardziej posłuszne, maltretowana żona nie zdradza, a poniewierany mąż dba bardziej o rodzinę. Przemoc upokarza, powoduje cierpienie i nieobliczalne szkody, rodzi nienawiść i pragnienie odwetu, tworzy błędne koło w stosunkach międzyludzkich i wcześniej czy później odbija się negatywnie.¹

Kiedy myślimy o przemocy, kojarzy się ona nam najczęściej z biciem, popychaniem, kopaniem, znęcaniem się fizycznym nad drugą osobą, zmuszaniem człowieka do upokarzających czynności, stosowaniem przedmiotów lub narzędzi niebezpiecznych, mogących spowodować utratę zdrowia lub życia lub też gwałtem. Jednakże przemocą jest również poniżanie psychiczne człowieka, oczernianie go, wyzywanie, ranienie jego uczuć, niszczenie jego poczucia własnej wartości, niszczenie przedmiotów, do których jest przywiązany, głodzenie, ograniczanie swobody drugiej osoby w sposób przekraczający normy moralne, izolowanie od otoczenia. Przemoc może przybierać wiele form, może być zarówno skutkiem, jak i przyczyną dysfunkcji w rodzinie. Bez wątplenia należy zaklasyfikować ją do kategorii zachowań negatywnych o dużej szkodliwości społecznej.

Dla lepszego rozpoznania zjawiska przemocy w rodzinie konieczne jest jej zdefiniowanie.

Irena Pospiszyl nazwała przemocą wszelkie nieprzypadkowe akty godzące w osobistą godność jednostki lub przyczyniające się do fizycznej, a także psychicznej szkody osoby wykraczające poza społeczne zasady społecznych relacji.² Przemoc to zachowania agresywne i jednocześnie destruktywne w stosunku do innej osoby lub grupy osób, (...) w wyniku, których inne osoby ponoszą uszczerbek na ciele lub w zakresie funkcji psychicznych.³ Według Światowej Organizacji Zdrowia przemoc to: celowe użycie siły fizycznej, zagrażające lub rzeczywiste, przeciwko sobie, komuś innemu lub przeciwko grupie lub społeczności, co powoduje lub jest prawdopodobne, że spowoduje zranienie, fizyczne

¹ I. Pospiszyl „Przemoc w rodzinie” – WSiP Warszawa 1994, str. 5

² j.w., str. 14

³ K. Kmieciak-Baran. „Młodzież i przemoc”, *Przełąd Oświaty*, Gdańsk 2000, str. 72.

uszkodzenie, śmierć, ból psychologiczny, zaburzenia w rozwoju lub deprivację. Ustawa z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy (Dz. U. z 2005 r. Nr 180, poz. 1493 z późn. zm.) definiuje przemoc w rodzinie, jako jednorazowe lub powtarzające się umyślne działanie lub zaniechanie naruszające prawa lub dobra osobiste członków rodziny, w szczególności narażające te osoby na niebezpieczeństwo utraty życia, zdrowia, naruszające ich godność, nietykalność cielesną, wolność, w tym seksualną, powodujące szkody na ich zdrowiu fizycznym lub psychicznym, a także wywołujące cierpienia i krzywdy moralne u osób dotkniętych przemocą. Z opinii o rozpowszechnieniu zjawiska przemocy w Polsce wynika, że problem przemocy jest zjawiskiem dostrzegalnym w polskim społeczeństwie i dotyczy średnio około połowy rodzin.

Rodzina jest najważniejszym środowiskiem życia człowieka, kształtującym osobowość, system wartości, poglądy i styl życia. Ważną rolę w prawidłowo funkcjonującej rodzinie odgrywiają wzajemne relacje pomiędzy rodzicami, oparte na miłości i zrozumieniu. W przypadku dezorganizacji rodzina nie jest w stanie realizować podstawowych zadań, role wewnątrzrodzinne ulegają zaburzeniu, łamane są reguły, a zachowania poszczególnych członków rodziny stają się coraz bardziej niezgodne z normami prawnymi i moralnymi oraz oczekiwaniami społecznymi. Przemoc domowa może być zarówno skutkiem, jak i przyczyną dysfunkcji w rodzinie. Należy ją zaklasyfikować do kategorii zachowań negatywnych o dużej szkodliwości społecznej. Prowadzi do poważnych naruszeń norm moralnych i prawnych, tragicznych skutków psychologicznych, a w skrajnych przypadkach do poważnych okaleczeń czy zabójstw.⁴

Wiele społeczeństw aprobuje przemoc w domu. Świadczą o tym chociażby powszechnie panujące mity, stereotypy, przysłowia i porzekadła utrudniające prawidłowe reagowanie na akty brutalności czy okrucieństwa wobec bliskich. Wszystkie mity przekonują o słuszności braku reakcji ze strony świadków przemocy, ofiary zmuszają do milczenia, a sprawców utwierdzają w przekonaniu o bezkarności czynów.

Wśród wielu mitów można wymienić kilka z nich np.:

- przemoc w rodzinie to sprawa prywatna, nikt nie powinien się wtrącać,
- przemoc zdarza się tylko w rodzinach z marginesu społecznego,
- przemoc jest wtedy, gdy są widoczne ślady na ciele ofiar,
- to był jednorazowy incydent, który się nie powtórzy,
- gdyby ofiara naprawdę cierpiała odeszłaby od sprawcy,

⁴ H.D. Sasal „Przewodnik do procedury interwencji wobec przemocy w rodzinie” – Wydawnictwo PARPA 1999, str. 16.

- gwałt w małżeństwie nie istnieje.⁵

Przemoc w rodzinie przybiera różne formy:

Rodzaje przemocy

1. Przemoc fizyczna – jej celem jest zadanie ofierze bólu fizycznego, uszkodzenie jej ciała, pogorszenie jej zdrowia lub pozbawienie ją życia.
2. Przemoc seksualna – to zachowanie zmuszające ofiarę do podjęcia niechcianych zachowań seksualnych lub zdeprecjonowania jej seksualności.
3. Przemoc psychiczna – to zachowanie, którego celem jest umniejszanie poczucia własnej wartości ofiary, wzbudzanie w niej strachu.
4. Przemoc ekonomiczna – to każde zachowanie, którego celem jest ekonomiczne uzależnienie ofiary od sprawcy.
5. Zaniedbanie – to ciągle niezaspokajanie podstawowych potrzeb fizycznych i emocjonalnych.

Przemoc domowa nie jest czynem jednorazowym. Często ma długa nawet kilkunastoletnią historię. Przemoc domowa zwykle powtarza się według zauważalnej prawidłowości. Cykl przemocy składa się z trzech następujących po sobie faz:

1. Faza narastania napięcia (frustracja, stres, słaba komunikacja, napięcie)
2. Faza ostrej przemocy (kłótnia, walka, złość, strach)
3. Faza miodowego miesiąca (poczucie winy sprawcy, obietnica poprawy)

Poszczególne fazy przemocy mogą trwać krótko – od kilku dni do kilku tygodni.

Przemoc zazwyczaj eskaluje, a niezatrzymana powoduje ogromne straty psychiczne wśród ofiar przemocy⁶.

Przemoc jest przestępstwem. W zależności od tego, czy przemoc ma charakter jednorazowy, czy się powtarza, jest ścigana z różnych artykułów Kodeksu karnego. Jeżeli przemoc ma charakter ciągły, zostanie zakwalifikowana, jako przestępstwo znęcania się nad rodziną z art. 207 Kodeksu karnego (Dz. U. z 1997 r. Nr 88, poz. 553 z późn. zm.).

⁵ H.D. Sasal, op.cit., str. 19-22

⁶ J. Mazur „Przemoc w rodzinie. Teoria i rzeczywistość” – Wydawnictwo Akademickie Żak, Warszawa 2002, str. 33

Artykuł 207 Kodeksu karnego stanowi:

„§1. Kto znęca się fizycznie lub psychicznie nad osobą najbliższą lub inną osobą pozostającą w stałym lub przemijającym stosunku zależności od sprawcy albo nad małoletnim lub osobą nieporadną ze względu na jej stan psychiczny i fizyczny, podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do 5 lat.

§2. Jeżeli czyn określony w §1 połączony jest ze stosowaniem szczególnego okrucieństwa, sprawca podlega karze pozbawienia wolności od roku do 10 lat.

§3. Jeżeli następstwem czynu określonego w §1 lub 2 jest targnięcie się pokrzywdzonego na własne życie, sprawca podlega karze pozbawienia wolności od 2 do 12 lat”.

Narastanie zjawiska przemocy w rodzinie wymaga niezwłocznego podjęcia działań zawartych w niniejszym Programie. Głównym celem działania osób zajmujących się przeciwdziałaniem przemocy domowej jest zmiana postaw i świadomości społecznej w zakresie problemów osób krzywdzonych oraz zwalczanie stereotypów dotyczących przemocy, które utrudniają działania pomocowe.

Program Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie oraz Ochrony Ofiar Przemocy w Rodzinie Gminy Tryńcza ma charakter długofalowy. Działania Programu obejmują lata 2011–2015. W miarę potrzeb i sytuacji społecznej zadania Programu mogą ulegać zmianom i udoskonaleniom.

I. Analiza problemów społecznych na terenie Gminy Tryńcza

W celu właściwego zaplanowania podejmowanych działań niezbędne jest dokonanie analizy problemów społecznych w gminie z uwzględnieniem problemu przemocy w rodzinie.

Komisariat Policji w Sieniawie podaje, iż w 2010 r. na terenie Gminy Tryńcza zostało przeprowadzonych łącznie 94 interwencji domowych, z czego sporządzono 39 Niebieskich Kart, przyjęto 12 zawiadomień o przestępstwie z art. 207 § 1 kk.

W 2008 roku prowadzono z terenu Gminy Tryńcza 26 teczek zagadnieniowych pn. „Przemoc w Rodzinie”, a w roku 2009 prowadzono 13 teczek zagadnieniowych pn. „Przemoc w Rodzinie”. Ponadto w okresie od 06.10.2009 r. do 31.12.2009 r. zostało przeprowadzonych łącznie 23 interwencji domowych, z czego sporządzono 14 „Niebieskich Kart”.

Z przeprowadzonej analizy danych Gminnej Komisji Rozwiązywania Problemów Alkoholowych w Tryńczy na przestrzeni lat 2008 – 2010 r. można zauważyć tendencję wzrostową odnośnie nadużywania alkoholu i w związku z tym stosowania przemocy w rodzinie.

Rok	Liczba osób, dotknięta przemocą w rodzinie	Liczba osób skierowanych do poradni specjalistycznych na leczenie alkoholowe	Liczba osób przebywających w izbie wytrzeźwień	Alkoholicy korzystających z poradni specjalistycznych
2008	22	2	21	12
2009	24	4	23	14
2010	25	5	24	15

Źródło: Dane z GKRPA.

Trudno jest w sposób jednoznaczny określić wielkość zjawiska przemocy na terenie gminy w związku z występowaniem przemocy ukrytej, czyli toczącej się w rodzinie czy w szkole, ale nieujętej w statystykach z powodu braku wiedzy na temat jej występowania.

II. Celem głównym programu jest: Przeciwdziałanie przemocy w rodzinie na terenie gminy Tryńcza.

Cele szczegółowe:

- 1) zmniejszenie skali zjawiska przemocy w rodzinie na terenie Gminy Tryńcza.
- 2) zwiększenie skuteczności działań interwencyjnych wobec osób stosujących przemoc w rodzinie,
- 3) zwiększenie pomocy i ochrony ofiar przemocy w rodzinie.

Cele szczegółowe będą realizowane przez następujące zadania:

- 1) budowanie lokalnego systemu przeciwdziałania przemocy,
- 2) diagnozowanie zjawiska przemocy na terenie Gminy Tryńcza,
- 3) podnoszenie kompetencji służb i instytucji w zakresie przemocy w rodzinie,
- 4) udzielanie pomocy ofiarom przemocy w rodzinie,
- 5) oddziaływanie na sprawców przemocy w rodzinie.

III. Założenia Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie oraz Ochrony Ofiar Przemocy w Rodzinie na lata 2011-2015.

Realizacja celów Programu zakłada:

- 1) uwrażliwienie społeczności lokalnej na problem przemocy w rodzinie,
- 2) promowanie modelu rodziny wolnego od przemocy,
- 3) edukację dzieci, młodzieży i dorosłych w zakresie przemocy w rodzinie,
- 4) działania interdyscyplinarne w zakresie przeciwdziałania przemocy.

IV. Program Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie oraz Ochrony Ofiar Przemocy w Rodzinie na lata 2011-2015 jest spójny z Programami:

- Krajowym Programem Przeciwdziałania Przemocy na lata 2006-2016
- Wojewódzki Program Przeciwdziałania Przemocy na lata 2010-2013
- Strategią Integracji i Rozwiązywania Problemów Społecznych w Gminie Tryńcza na lata 2008-2015,
- Gminnym Programem Profilaktyki i Rozwiązywania Problemów Alkoholowych na rok 2011.

Program będzie realizowany w oparciu o następujące akty prawne:

- Ustawę z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie (Dz. U. z 2005 r. Nr 180, poz. 1493 z późn. zm.),
- Ustawę z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej (Dz. U. z 2004 r. Nr 175, poz. 1362 z późn. zm.),
- Ustawę z dnia 26 października 1982 r. o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi (Dz. U. z 2007 r. Nr 70, poz. 473 z późn. zm.).

V. Zasoby Gminy Tryńcza w zakresie realizacji Programu:

1. Zasoby ludzkie – specjaliści z różnych dziedzin.
2. Zasoby instytucjonalne – instytucje i organizacje zajmujące się problemem przemocy w rodzinie oraz instytucje i organizacje pełniące funkcję wspierającą:
 - Ośrodek Pomocy Społecznej w Tryńczy
 - Posterunek Policji w Tryńczy
 - Gminna Komisja Rozwiązywania Problemów Alkoholowych,
 - Szkoły na terenie Gminy Tryńcza
 - Zakład Opieki Zdrowotnej
 - Sąd Rejonowy w Przeworsku
 - Trynieckie Centrum Kultury w Tryńczy
 - Poradnia Leczenia Uzależnień w Przeworsku

VI. Czynniki gwarantujące właściwą realizację Programu:

- poparcie działań i współpraca z samorządem gminnym,
- dobra znajomość środowiska przez pracowników socjalnych,
- dobra współpraca służb i instytucji na terenie gminy oraz poza nią,
- otwartość i chęć współpracy specjalistów,
- silne więzi rodzinne,
- chęć zmiany i wyjścia z kryzysu.

VII. Zagrożenia w realizacji zadań:

- stereotypy panujące w środowisku na temat przemocy w rodzinie,
- bezradność w sprawach opiekuńczo-wychowawczych,
- brak współpracy rodziny w zakresie przewycięzania kryzysów,

- problem uzależnienia od alkoholu w rodzinach,
- brak świadomości w rozróżnieniu i ustaleniu zjawiska przemocy,
- brak wolontariatu,
- brak akcji informacyjno-edukacyjnych dot. zjawiska przemocy,
- przyzwolenie społeczne na stosowanie przemocy,
- ubóstwo,
- brak na terenie gminy specjalistów: psychologa, psychoterapeuty.

VIII. Realizacja celów Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie oraz Ochrony Ofiar Przemocy w Rodzinie na lata 2011-2015.

CEL 1

Zmniejszenie skali zjawiska przemocy w rodzinie na terenie Gminy Tryńcza

Działania:

1. Określenie w drodze uchwały trybu powoływania i odwoływania członków Zespołu Interdyscyplinarnego oraz szczegółowych warunków jego funkcjonowania.
Podmiot realizujący działanie:
 - Rada Gminy Tryńcza.
2. Powołanie Gminnego Zespołu Interdyscyplinarnego.
Podmioty realizujące działanie:
 - Wójt Gminy Tryńcza.
3. Współpraca w ramach Zespołu Interdyscyplinarnego:
 - diagnozowanie problemu przemocy w rodzinie,
 - opracowanie i realizacja planu pomocy w indywidualnych przypadkach,
 - rozpowszechnianie informacji o instytucjach oraz możliwościach udzielania pomocy w środowisku lokalnym,
 - monitorowanie sytuacji rodzin dotkniętych przemocą,
 - dokumentowanie działań podejmowanych wobec rodzin, w których dochodzi do przemocy oraz efektów tych działań,
 - podejmowanie działań prewencyjnych w środowiskach zagrożonych przemocą,

- inicjowanie interwencji w środowiskach dotkniętych przemocą,
- udział w działaniach edukacyjno-informacyjnych.

Podmioty realizujące działania:

- pracownicy socjalni,
- przedstawiciele oświaty,
- przedstawiciele policji,
- kuratorzy sądowi,
- przedstawiciele Gminnej Komisji Rozwiązywania Problemów Alkoholowych,
- przedstawiciele służby zdrowia,

4. Edukacja dzieci, młodzieży i dorosłych w zakresie przemocy:

- propagowanie skutecznych sposobów powstrzymywania przemocy,
- obalanie mitów na temat przemocy,
- szkolenia na temat przemocy,
- prowadzenie kampanii zwłaszcza wśród dzieci i młodzieży w zakresie ograniczenia oglądania przemocy w telewizji, grach komputerowych,
- wspieranie różnych form spędzania wolnego czasu promujące zachowania nieagresywne,
- organizowanie spotkań edukacyjnych dla mieszkańców,
- dystrybucja ulotek i informacji na temat przemocy i jej skutków,
- organizowanie konkurów, np. plastycznych, wśród dzieci i młodzieży w zakresie zapobiegania przemocy.

Podmioty realizujące działanie:

- placówki oświatowo-wychowawcze,
- Ośrodek Pomocy Społecznej,
- Gminna Komisja Rozwiązywania Problemów Alkoholowych,
- Gminny Zespół Interdyscyplinarny,
- inne, w zależności od zasobów gminy.

CEL 2**Zwiększenie skuteczności działań interwencyjnych wobec osób stosujących przemoc w rodzinie.****Działania:**

1. Izolowanie sprawców od ofiar.
2. Udzielanie informacji sprawcom przemocy na temat programów korekcyjno-educacyjnych.
3. Przeprowadzanie rozmów z osobami nadużywającymi alkoholu, stosującymi przemoc.
4. Kierowanie wniosków do Sądu Rejonowego w Przeworsku o obowiązek podjęcia leczenia odwykowego w związku z nadużywaniem alkoholu.

Podmioty realizujące działania:

- Ośrodek Pomocy Społecznej,
- Gminna Komisja Rozwiązywania Problemów Alkoholowych,
- Policja.

CEL 3**Zwiększenie pomocy i ochrony ofiar przemocy w rodzinie****Działania:**

1. Utworzenie punktu informacyjnego:
 - udzielanie informacji dotyczącej bezpiecznego schronienia osobom dotkniętym przemocą w ośrodkach interwencji kryzysowej i w specjalistycznych ośrodkach wsparcia,
 - udzielanie informacji na temat pozyskania zaświadczenia lekarskiego,
 - udzielanie informacji na temat praw osób będących ofiarami przemocy,
 - udzielanie informacji sprawcom przemocy na temat programów korekcyjno-educacyjnych,
 - rozpowszechnianie telefonu zaufania „Niebieska Linia”.

Podmiot realizujący działanie:

- Ośrodek Pomocy Społecznej.
2. Prowadzenie działań interwencyjnych w zakresie przeciwdziałania przemocy:
 - podejmowanie działań interwencyjnych w oparciu o procedurę „Niebieskiej Karty”,

- przekazywanie informacji o podejmowanych działaniach przewodniczącemu Zespołu Interdyscyplinarnego.

Podmioty realizujące działanie:

- Policja,
- Ośrodek Pomocy Społecznej,
- Gminny Zespół Interdyscyplinarny,
- Gminna Komisja Rozwiązywania Problemów Alkoholowych,
- Przedstawiciele oświaty,
- Przedstawiciele służby zdrowia.

3. Zapewnienie osobom dotkniętym przemocą w rodzinie miejsc w ośrodkach wsparcia.

Podmioty realizujące działanie:

- Ośrodek Pomocy Społecznej,
- Policja,
- Gminny Zespół Interdyscyplinarny.

Monitorowanie

Monitorowanie realizacji Programu odbywać się będzie w oparciu o sprawozdawczość podmiotów zaangażowanych w jego realizację. Sprawozdania z realizacji Programu podmioty składają do dnia 31 stycznia każdego roku do Ośrodka Pomocy Społecznej w Tryńcy.

Za realizację programu, koordynację przedsięwzięć na rzecz osób doświadczających przemocy, sygnalizowanie konieczności wprowadzania zmian do przyjętego dokumentu oraz informowanie o problemach w realizacji zadań odpowiada Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Tryńcy.

Sprawozdawczość

Ośrodek Pomocy Społecznej w Tryńcy do dnia 31 marca każdego roku przedłoży Radzie Gminy sprawozdanie z realizacji Programu.

Finansowanie Programu

Program będzie finansowany ze środków budżetu Gminy Tryńcy, dotacji oraz ze środków pozabudżetowych pozyskanych z innych źródeł.

Wnioski

Przemoc domowa jest zjawiskiem złożonym i wieloaspektowym. Rozpatrywana jest w kilku perspektywach: prawnej, psychologicznej, moralnej, społecznej. W większości zgłoszonych przypadków przemoc współwystępuje z problemem uzależnienia od alkoholu, co potwierdzają też badania zewnętrzne, które wskazują na silne związki pomiędzy pićm alkoholu a stosowaniem przemocy interpersonalnej w ogóle.

Stosowanie przemocy wobec dzieci często wynika z nieznajomości i nieumiejętności stosowania innych, niż przemocowe metod wychowawczych (często osoby doświadczające przemocy w dzieciństwie są sprawcami przemocy w dorosłym życiu). Zachowania przemocowe obserwuje się również poza domem rodzinnym – w relacjach sąsiedzkich, szkolnych, pracowniczych, w instytucjach. W związku z powyższym w zakresie przeciwdziałania zjawisku przemocy należy stosować podejście systemowe, interdyscyplinarne i długofalowe.

„W domu powinniśmy czuć się bezpiecznie. Dom ma być miejscem, w którym jesteśmy kochani, chronieni, gdzie odzyskujemy siły po dniu pracy lub nauki. Jednak dla wielu ludzi dom nie jest spokojną przystanią, w której chronią się przed stresem życia. Jest niebezpiecznym miejscem, gdzie regularnie doświadczają cierpień fizycznych i emocjonalnych (...)”

Sharon D. Herzberger „Przemoc domowa”, PARPA, Warszawa 2002, str. 15